
אלימות כוחות הביטחון

”כל אדם יש לו הזכות לחיים, לחירות ולבטחון אישי.” (סעיף ג)

עם פלישות צה"ל לשטחי הרשות הפלסטינית חלה החמרה משמעותית במספרן ובאופיין של תופעות התנהגות אלימה של אנשי כוחות הביטחון כלפי גופם ורכושם של פלסטינים. ירי "על-פי הנהלים" שגורם למותם ופציעתם של חפים מפשע, זריעת הרס וחורבן בבתים ובמשרדים וגניבת כסף ותכשיטים, היו מנת חלקם של תושבים רבים. בנוסף לכך השתלטו חיילי צה"ל על בתים רבים ללא מתן כל פיצוי לבעליהם והוחרם רכוש פרטי וציבורי רב. תושביה הפלסטינים של ירושלים סבלו גם הם מאלימותם הגוברת של השוטרים הפרוסים ברחבי העיר. ההחרפה במצב לא חלה רק במעשי האלימות אלא אף במעשיהן, או ליתר דיוק מחדליהן, של הרשויות האמונות על חקירת אותם מקרים. שתיקתן אל מול העדויות הרבות, מעידה כי לא קיים כל רצון לעקור מן השורש או אף לרסן את ההתנהגות האלימה של אנשי כוחות הביטחון. מתוך מעט החקירות שנפתחו, רובן נגעו למעשי ביזה, ורק מיעוט מתוכן הסתיי בהעמדה לדין של החיילים. רוב מקרי המוות והפציעה הועברו לבירור ביחידות הפועלות בשטח, שהסתיים לרוב ללא תוצאות.

המוקד להגנת הפרט המשיך לפעול אצל הרשויות בשם הפונים אליו לפתיחת חקירות, מיצוין והבאת האשמים לדין. כמו כן המשיך המוקד לפנות לערכאות במטרה לעשות צדק עם הקורבנות, לחייב את המדינה ב-accountability לגבי מעשי שלוחיה, בין אם במעשה האלימות ובין אם באי-מעשה החקירה, ולהרתיע את אנשי כוחות הביטחון מהפעלת אלימות כנגד האוכלוסייה האזרחית. במחצית השנה האחרונה הוגשו חמש תביעות אזרחיות לבתי המשפט בגין נזקי גוף ורכוש וארבע תביעות נסתיימו בפשרה. המצב בשטח ערם קשיים על הגשתן וניהולן של תביעות אלו, מאחר שפלסטינים לא יכלו להיפגש עם עורכי דינם או להיכנס לישראל כדי להעיד בפני בית המשפט. קבלתה בכנסת של הצעת התיקון לחוק הנזיקין, הנחיתה מהלומה נוספת על המאבק לעשיית צדק עם קורבנות האלימות בשטחים, בחוסמה את דרכם להשגתו בבתי המשפט בישראל.

אלימות כלפי גוף

”מוגנים זכאים בכל הנסיבות ליחס של דרך-ארץ לגופם, לכבודם... היחס אליהם יהא תמיד אנושי והם יוגנו במיוחד מפני כל מעשי אלימות או איומי אלימות...” (סעיף 27 לאמנת ג'נבה בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה (1949))

מתחילתה של האינתיפאדה הנוכחית ועד סוף חודש יוני 2002 נהרגו למעלה מ-1,100 אזרחים פלסטינים בשטחים בידי ישראלים, וכ-9,900 נפצעו מירי, מתוכם נהרגו למעלה מ-500 ונפצעו למעלה מ-700 במהלכן של פלישות צה"ל לשטחי הרשות הפלסטינית.¹² למרות אלפי הפצועים וההרוגים מקרב האוכלוסייה האזרחית, הסתפק הצבא בפתיחת עשרות בודדות של חקירות, רק מעטות מהן הסתיימו בהעמדה לדין של החיילים הפוגעים. מציאות זו היתה תוצאה ישירה של מדיניות שהונהגה עוד לפני האינתיפאדה הנוכחית, ואשר עליה הצהיר הפרקליט הצבאי הראשי כי "המדיניות שנקבעה... היתה, ככלל, שלא לפתוח בחקירות מצ"ח [משטרה צבאית חוקרת] ביחס למקרים של שימוש בנשק... מדיניות זו שונה לחלוטין מהמדיניות שהונהגה בתקופת האינתיפאדה בשנים 87-94, תקופה שבה הכלי המרכזי לבירור העובדות היה חקירות מצ"ח".¹³

---

¹² הנתונים על מספר ההרוגים מבצלב, www.btselem.org.

הנתונים על מספר הפצועים מהסהר האדום, www.palestinercs.org.

¹³ ציטוט מתוך מכתבו של הפצ"ר כפי שהופיע בעיתון כל העיר, 1.3.02, עמ' 25.

את מקום החקירה תפס הבירור, או התחקיר, הליך בו היחידות הצבאיות בודקות את עצמן ולא חוקר מיוחד. אך גם בירורים אלה לא נפתחו מיוזמת הצבא. בפניות בהן טיפל המוקד נפתח הבירור רק לאחר פניית המוקד לרשויות, וזאת גם לגבי מקרים חמורים.

בשעות הערב של ה-10 לאפריל נשמעו יריות בסמוך לכפר עראבה שבנפת ג'נין. באותה עת היו מ"ח ונשותיו, א"ח וג'ח, בדרכם חזרה מחוות המשפחה לביתם שבכפר. צוות אמבולנס של הסהר האדום הגיע לאזור ממנו נשמעו היריות ומצא את גופותיהם כשהן מנוקבות כדורים. מבדיקה התברר כי נורו מטווח קצר בגופם ובראשם בכדורי M-16 ודומדום. מאוחר יותר באותו הלילה נורתה פצצה ממסוק לעבר החווה שבבעלות משפחת ח'. מהפיצוץ נפצע באורח קשה אבי המשפחה, בן 67. רק לאחר התערבות המוקד נפתח בירור בעניין אירועי אותו ערב, שעדיין לא הסתיים. (תיק 17816)

הבירור אמור להיות שלב מקדים לחקירה. בפועל, מתארכים הבירורים באופן לא סביר, מתנהלים באופן כושל ומסתיימים ללא תוצאה. כפי שמעיד הפרקליט הצבאי הראשי בעצמו: "... במקרים לא מעטים... תחקירים שהועברו לידינו היו, בלשון המעטה, בלתי מספקים ובלתי מקצועיים".¹² הזמן שעבר ואיסוף הראיות הרשלני תורמים לטיוח העובדות ומקשים על כל חקירה עתידית אפשרית.

ב-15 למאי 2000 נורה בראשו ונהרג ס"ח, בן 15, בזמן עימותים שהתרחשו בין צה"ל לפלסטינים ברמאללה. באותו יום ובאותו אזור נפצע מירי נער נוסף, פ"ס, שאיבד את עינו השמאלית. פניותיו החוזרות ונשנות של המוקד לצה"ל על מנת שתיפתח חקירה בנושא, נותרו ללא כל מענה, ורק איום בפנייה לערכאות אילץ את הצבא להעביר את המקרה לבירור. פניות נוספות של המוקד לברר את תוצאותיו של אותו בירור, העלו חרס. רק בחודש יוני שנה זו, למעלה משנתיים מאז הריגתו של ס"ח ופציעתו של פ"ס, נתקבלה תשובת פרקליט פיקוד מרכז כי "לא נמצא כל מידע לגבי האירועים". המוקד שוקל עתה פנייה לערכאות. (תיקים 14965, 14966)

למרות עליבותם של הבירורים, סומכת הפרקליטות הצבאית על מסקנותיהם בעיניים עצומות כמעט. "... רק במקרים חריגים מועבר המקרה לבחינתי [הפרקליט הצבאי הראשי] ולהחלטה האם להורות על חקירת מצ"ח".¹² אך גם בפעמים הבודדות בהן נפתחות חקירות, הן אורכת זמן רב ומתנהלות, לרוב, ללא מאמץ מיוחד מצד החוקרים לגילוי האמת.

א"מ, בן 21 מירושלים, עובד כעוזר נהג חלוקה. בפברואר 2001 עצרו חיילים במחסום חלמיש (ואדי אלחרמיה) את משאית החלוקה בה נסע. החיילים הורו לא"מ לצאת מהמשאית וכשיצא החל אחד מהם לדחוף אותו. כששאל א"מ לפשר הדחיפות החל אותו חייל, יחד עם חייל נוסף, להכותו, תוך שימוש בקתות נשקם. א"מ הוכה בכל חלקי גופו ורק כאשר ניידת משטרה עברה במקום הפסיקו החיילים ממעשיהם. נהג המשאית עימו עבד א"מ הזעיק אמבולנס שהעבירו לבית החולים הדסה הר הצופים. המוקד פנה לפרקליטות הצבאית בדרישה לחקור את נסיבות האירוע ולהעמיד את החיילים לדין. תשובת הפרקליטות, מחודש אפריל 2001, היתה כי נפתח בירור בעניין. באוגוסט 2001 הודיע פרקליט פיקוד מרכז כי נפתחה חקירה. עד היום, כשנה וחצי מיום האירוע וכעשרה חודשים מיום פתיחת החקירה, לא נתקבלה כל תגובה לפניות המוקד על תוצאותיה. (תיק 15541)

מדיניות זו של הפרקליטות הצבאית מונעת למעשה את חקר האמת בכל הנוגע למותם ולפציעתם של אלפי תושבים, ומותירה את בתי המשפט בישראל כדרך היחידה הפתוחה בפני תושבי השטחים לגילוייה. גם בתקופת האינתיפאדה הראשונה לא ששו הרשויות לחקור מקרים בהם נפצעו או נהרגו פלסטינים כתוצאה מפעולת חיילי צה"ל. המוקד, בייצגו את הנפגעים בפני בתי המשפט, פועל במטרה

להביא את המדינה להכיר באחריותה, לא רק למעשי האלימות של שלוחיה, אלא אף לאפס מעשיהם בכל הנוגע לחקירה.

תביעה
אזרחית

במרץ 1989 נורה חי"ע בגבו על-ידי חיילי צה"ל שהתעמתו עם קבוצת צעירים סמוך לביתו במחנה הפליטים עסכר שליד שכם. חי"ע איבד את הכרתו והובהל לבית החולים הקרוב, שם אושפז משך 34 יום ועבר ניתוח לכריתת כלייתו השמאלית. למרות שהאירוע והפגיעה היו ידועים לצה"ל, לא נערכה כל חקירה בעניין. המוקד הגיש תביעת פיצויים בשם חי"ע בשנת 1996. בהסכם הפשרה שהושג השנה פוצה חי"ע ב-57,000 ₪. חי"ע הסכים לפשרה, בין השאר, מכיוון שעדים מטעמו לא יכלו להגיע לישראל ולהופיע בבית המשפט. (תיק 6695)

המוקד מייצג את הפונים אליו גם כאשר לא מדובר בהתעללות מכוונת או בתוצאות חמורות במיוחד. דווקא במקרים הקלים, לכאורה, מתבטא הזלזול של הרשויות בפלסטינים ביתר שאת, הן במעשה עצמו והן בחקירתו. זלזול זה ספק אם היה מתקיים אם הנפגע לא היה פלסטיני.

תביעה
אזרחית

באישון ליל ה-10 למרץ 1999 נעצר ב"ט מביתו שבבית פג'אר עקב חשד להתזקת רכב גנוב, חשד אשר הופרך בדיעבד. הוא הוסע לתחנת המשטרה כשידיו כפותות באזיקי פלסטיק. בהגיעם לתחנה הסייר אחד השוטרים את אזיקי הפלסטיק באמצעות סכין יפנית ופצע את ב"ט בכתף עמוק בכף ידו השמאלית. ב"ט נלקח למרפאה הצבאית שם הפנה אותו הרופא לבית-החולים, אך רק לאחר שעתיים נוספות, בהן הוחזק ב"ט בתחנת המשטרה, שוחרר ופנה בעצמו לבית החולים בבית ג'אלא. ב"ט פנה למינהלת התאום והקישור הפלסטינית והגיש תלונה בגין האירוע, והמוקד עקב אחר התנהלות החקירה. באוקטובר 1999, הוחלט במחלקה לחקירות שוטרים לסגור את התיק מחוסר ראיות מספיקות. בחודש יוני 2000 הגיש המוקד תביעת פיצויים בשם ב"ט כנגד השוטר שגרם לפגיעתו וכנגד משטרת ישראל. הצדדים, בעידודו של בית המשפט, הגיעו להסכם פשרה שבמסגרתו פוצה ב"ט ב-12,000 ₪. (תיק 13729)

באותם מקרים בודדים בהם הניבה חקירת הרשויות תוצאה, וחלק מהמעורבים אף הועמדו לדין, העונשים המוטלים עליהם הם, לרוב, מגוחכים. גם כאן הפנייה לערכאות מחייבת את המדינה ואת אלו שפעלו בשמה לשאת באחריות על מעשיהם ולעשות צדק עם הנפגע.

תביעה
אזרחית

חי"ו עבד למחירתו בסככת אבטיחים בכניסה למחנה הפליטים עסכר שבפאתי שכם. ב-18 ליולי 1992 הגיעו שוטרי מג"ב לסככה ודרשו ממנו להציג את תעודת זהותו. אחד השוטרים ביצע חיפוש על גופו של חי"ו והוציא מסמכים שהיו בארנקו. כאשר ביקש חי"ו מהשוטר שלא יקרע את טופס ההפניה לניתוח, החל האחרון להכותו. הוא הטיח בח"ו אגרופים ובעיטות, שמעוצמתם נפל חי"ו לקרקע, אז נוספו לבעיטות גם מכות בקת הרובה. כל אותה עת צפה במתרחש מפקד הצוות ולא נקף אצבע על מנת להפסיק את ההתעללות. חי"ו נעצר למשך חודש ימים, שבמהלכם עבר התקף שגרם לאיבוד הכרתו. גם לאחר שחרורו המשיך לסבול מהתקפים שכאלה וניתן לו טיפול תרופתי. בעקבות חקירת המחלקה לחקירות שוטרים הועמד השוטר המכה לדין בפני בית דין למשמעת, אשר הרשיע אותו בשימוש בכח שלא כדין, וגזר עליו עונש של נזיפה חמורה.

המוקד ייצג את חי"ו בתביעה אזרחית שהוגשה בחודש פברואר 1997 כנגד השוטר המכה, מפקדו וכנגד מדינת ישראל. בית המשפט המליץ לצדדים על פשרה בסך 60,000 ₪, אך בטרם היה סיפק בידי המוקד לברר את רצונו של חי"ו, החל "מבצע חומת מגן" ונתקבלה פנייה לאיתורו. הוא אותר במחנה עופר, וכאשר נודע כי הוצא נגדו צו מעצר מינהלי, פנה המוקד לרשויות מחנה עופר על מנת לאפשר לעורך דינו לבקר. משאושר הביקור, הובאה הצעת הפשרה בפני חי"ו והוא הסכים לה. (תיק 9812)

ביזה והרס

"הביזה אסורה. מעשי תגמול כלפי מוגנים ורכושם אסורים." (סעיף 33 לאמנת גינבה בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה (1949))

במהלך שתי הפלישות הראשונות של צה"ל לערים וכפרים בגדה המערבית, הגיעו אל המוקד דיווחים על מעשי ביזה וונדליזם שביצעו חיילי צה"ל בבתי מגורים ובמשרדים פרטיים. עם הגעת הדיווחים, פנה המוקד לפרקליט הצבאי הראשי בדרישה לנקוט פעולות למניעת מעשי הביזה, לאיתור הבוזזים, להענשתם ולהשבת הרכוש הנגזל לבעליו. הפניות הפרטניות החלו להתקבל מאוחר יותר, והמוקד פנה בכל מקרה ומקרה לרשויות בדרישה לפתוח בחקירה ולהעמיד את החיילים האשמים לדין. למרות שנושא זה זכה לתשומת ליבה של התקשורת הישראלית יותר מאשר הפגיעה בחיים ובגוף, למרות ההכרזות החוזרות ונשנות של צה"ל כי מקרים אלו יטופלו בחומרה ובמהירות, ולמרות הדיווחים על העמדתם לדין של חיילים שפשעו, הרי שרוב מקרי הביזה וההרס של חיילי צה"ל לא נחקרו.¹⁴

בשבת, ה-30 למרץ, הגיע כוח צה"ל לביתה של פ"מ, אלמנה כבת 50 המתגוררת בגפה בביתה שברמאללה, והמתפרנסת כתופרת. אחד החיילים שאל את פ"מ האם יש עוד מישהו בבית מלבדה והיא ענתה כי בעלה מת וילדים אין לה. החיילים עזבו ושבו כעבור מספר דקות. הפעם הוציאו את פ"מ מביתה, הושיבו אותה בכניסה, נכנסו לבית והחלו לזרוע בו הרס. תכולת ארונות המטבח וחדר השינה הושלכה לרצפה, המיטה והכורסאות נשברו, שלוש מכונות תפירה, מכונת חישוב, מכונת כביסה ורשמקול נותצו, מזון שהיה במטבח הושחת, ספר קוראן גדול שהיה באחד הארונות נקרע ומכוניתה של פ"מ נהרסה. עם נסיגת כוחות צה"ל פנתה פ"מ למוקד, שפנה לפרקליטות הצבאית בצירוף תמונות ההרס מביתה, בדרישה לחקור את האירוע ולפצות את פ"מ בגין נזקה. תגובת הפרקליטות לא הגיעה עד היום, כחודשיים מאז הפנייה ולמרות תזכורות חוזרות ונשנות בעניין. (תיק 17790)

בתשע מתוך ארבעים הפניות בנושא שנתקבלו במחצית השנה האחרונה, הביאה התערבות המוקד לפתיחת חקירה של המשטרה הצבאית. במקרים אלה מסייע המוקד בתיאום עדויות ובהעברת מסמכים לחוקרים, על מנת להביא לגילוי האמת ולפיצוי הנפגעים בזמן סביר.

בני הזוג ח', רופאים המנהלים מרפאה בבית לחם, מתגוררים עם ארבעת ילדיהם בבית ג'אלא. לאחר פלישת צה"ל הראשונה, במהלכה נפגעה בתם מירי חיילי צה"ל וביתם היה נתון לחיפושים במהלכם נגרם נזק ונגנבו פריטים יקרי ערך, פנו בני הזוג למוקד. המוקד דרש מהפרקליטות הצבאית לחקור את הירי ואת התנהגות החיילים בזמן החיפוש, כמו גם להשיב לבני הזוג את רכושם שנגנב. דרישה זו נותרה ללא מענה עד היום. עם הסרת העוצר הראשונה בזמן "מבצע חומת מגן", הגיעה ה"ח למרפאה וגילתה כי נגרם לה נזק רב. דלת המרפאה נפרצה, כסאות חדר ההמתנה נשברו, התמונות התלויות על הקירות הושחתו, מכשירי האולטראסאונד והסטריליזציה נהרסו, הנברשת נותצה, ספרי הרפואה נקרעו ובחלל נראו סימני ירי וצרכים שעשו החיילים. הרס רב נגרם גם לשאר המשרדים והמרפאות שנמצאו באותו בניין. כחודשיים לאחר ששלח המוקד את דרישתו לחקירה בנוגע להרס במרפאה, נפתחה החקירה. המוקד עוקב אחר התפתחותה. (תיק 17766)

מעשי ביזה והרס התרחשו גם בירושלים, אך המחלקה לחקירות שוטרים, האמונה על חקירת פעולות שוטרי משמר הגבול, לא פתחה בחקירות בנוגע לתלונות, לרוב מטעמי חוסר עניין לציבור או הקושי

¹⁴ עד סוף אוגוסט 2002 נפתחו 35 חקירות לגבי מקרי ביזה שבוצעו במהלך שלוש פלישות צה"ל. הארץ, 26.8.02, עמ' 5א.

הרב במציאת חשוד כלשהו, עקב מספרם הרב של השוטרים ששהו בשטח. כך נוצר מצב שבו נזק לרכוש הנגרם על-ידי שוטרי משמר הגבול לא נחקר, ונזק הנגרם מידי חיילי צה"ל יתכן שייחקר.

בשעות אחר הצהריים של ערב יום העצמאות של מדינת ישראל, נכנסו כוחות הביטחון לעיסאווייה שבירושלים, הטילו עוצר והשתלטו על מספר בתים. בני המשפחות שהתגוררו באותם בתים הוצאו מהם, בחלק מן המקרים תוך שימוש באלימות, רוכזו בחצר בית הספר היסודי ועוכבו שם עד לשעות המוקדמות של בוקר המחרת. הגברים מעל גיל 35 נלקחו לפאתי הכפר, תוחקרו בידי חוקר שב"כ ונצטוו ללוות את כוחות הביטחון בחיפושים בבתים. כאשר שבו לבתיהם גילו המשפחות כי נגרם להם נזק רב: חלונות מנותצים, רהיטים שבורים, תכולת הארונות מוטלת על הרצפה, ריחות של שתן וצואה ובמקרים מסויימים אף כסף שנעלם.

על ביתו של י"ש, בו התגוררו הוא ועשרת ילדיו, השתלטו שוטרי משמר הגבול. י"ש הגיע למשרדי המוקד והופנה להגיש תלונה במחלקה לחקירות שוטרים. המוקד עקב אחר הטיפול בתלונה, אשר הסתיים פחות מחודש לאחר הגשתה, בעילה של "אין עניין ציבורי בחקירה" ולא נמצא "חשוד ספציפי וספק רב אם ניתן להגיע לממצא כלשהו בעקבות החקירה". על ביתו של א"ס השתלטו כוחות הביטחון. המוקד פנה ליועץ המשפטי לגדה המערבית, פנייה שהניבה, כחודשיים לאחר מכן, חקירה המתנהלת כעת. (תיקים 17773, 17778)

בנוסף למעשי ההרס שבוצעו ברכוש הפרטי, נגרם הרס נרחב לתשתיות ביישובים אליהם נכנסו כוחות צה"ל. הטנקים, הנגמ"שים והדחפורים פגעו בכבלי חשמל, צינורות מים וביוב, כבישים ומדרכות וגרמו לניתוקן של שכונות שלמות משירותים בסיסיים, וזאת כאשר צה"ל הטיל עוצר מלא על אותם אזורים. הטיפול בעשר הפניות בנושא שנתקבלו במוקד, כלל תיאומים בין כוחות הצבא לעובדי הרשויות המקומיות, על מנת לאפשר את יציאתם של האחרונים לשטח כדי לתקן את הנזק.

תושבי רחוב תל שבעיר שכס פנו למוקד ב-27 ליוני, לאחר ששלושה ימים קודם לכן פגע טנק של צה"ל בצינורות המים וגרם להפסקת אספקת המים לכל הבתים ברחוב. המוקד עמד בקשר עם המינהל האזרחי עד לתיקון הצינורות באותו יום. בראשית חודש יולי, שוב שברו טנקים של צה"ל את צינורות המים, שוב נפסקה זרימת המים בברזים ושוב פנו תושבי הרחוב למוקד. הפעם עמד המוקד בקשר גם עם אנשי מחלקת המים בעיריית שכס, אשר טענו כי ניסו להגיע למקום מספר פעמים כדי לחדש את אספקת המים, אך חיילי צה"ל מנעו מהם לבצע את התיקון הדרוש ואף ירו עליהם. לאחר יומיים, בהם פעל המוקד על מנת להבטיח כי כוחות הצבא לא ימנעו עוד את תיקון הצינורות, שבו המים לזרום בברזיהם של תושבי רחוב תל. (תיקים 145ח, 168ח)

החרמת רכוש ותפיסת בתים

"אין להפקיע [Requisition] דברים שבעין... אלא לצרכי צבא הכיבוש... אין להפקיע... אלא בהרשאתו של מפקד המקום שנכבש... בעד טובין שהופקעו יש לשלם" (סעיף 52 לתקנות אמנת האג בדבר דיני מלחמה (1907))

במהלך שלוש הפלישות לשטחי הרשות הפלסטינית, החרים צה"ל ציוד רב ומספר גדול של מסמכים, שבינם לבין צורך צבאי או מודיעיני אין בהכרח כל קשר. הרכוש הוחרם ממשרדים ובתים פרטיים ולווה לעתים בהרס ובגניבה. ככלל, לא נתקבלה כל תגובה מרשויות החקירה הצבאיות בנוגע לפניות המוקד בנושא, זאת למרות שפתרון הבעיה הוא, לכאורה, פשוט – לא מדובר בחקירה מעמיקה, ניסוח כתב אישום או פיצוי, אלא בהשבת הרכוש שהוחרם לבעליו. מאחר שמדובר בכמויות גדולות, שאין יודע כיצד טופלו, יתכן שחלק גדול מרכוש זה אבד ולא יוחזר עוד.

ר"א הוא עורך דין בקלקיליה העוסק בנושאים אזרחיים. בעת הפלישה הראשונה לקלקיליה נכנסו חיילי צה"ל למשרדו ונטלו עימם את כל הציוד הממוכן שכלל שני מחשבים, פקס, מכונת כתיבה ומכשיר טלפון, ספרים מקצועיים וכסף מזומן. חמור מזה, חיילי צה"ל לקחו גם את כל התיקים שהיו במשרד, הנוגעים לענייניהם הפרטיים של מאות אנשים אותם ייצג ר"א. המוקד פנה ליועץ המשפטי לגדה המערבית בדרישה להשיב במהירות את התיקים והציוד שהוחרם. פנייה זו נותרה ללא מענה מזה כשלושה חודשים. עתה שוקל המוקד פנייה לערכאות. (תיק 17621)

פעולות ההחרמה לא התרחשו רק בעת הפלישות. אחת התופעות הנפוצות במחסומי צה"ל בשטחים היא החרמת תעודות זהות ומפתחות כלי רכב על-ידי חיילים, שהופכת את התושבים לשבויים במחסום, ללא יכולת לחזור או לעבור, עד שהחיילים מחליטים להשיב את התעודות והמפתחות המוחרמים, אם בכלל. פעמים רבות מתלווים למעשי ההחרמה גילויי אלימות.

ב-30 למאי נסעו א"ע וא"א במשאיתם מדאהרייה למחנה הפליטים אלערוב. בכניסה למחנה הפליטים הוצב מחסום של צה"ל. חיילי המחסום עצרו את המשאית תוך שהם יורים באוויר והחרימו את תעודות הזהות והרשיונות של א"ע וא"א, כמו גם את מפתחות המשאית. כל בקשותיהם של השניים להחזיר להם את תעודותיהם, או לחלופין לאפשר להם להחנות את המשאית בצד הדרך, נענו בשלילה. לאחר שהעבירו את הלילה באלערוב ולאחר שחיילי המחסום סירבו שוב להשיב להם את שהוחרם, פנו א"ע וא"א למוקד. במהלך היום עמד המוקד בקשר עם מינהלת התיאום והקישור בחברון עד שבשעות אחר הצהריים הושבו התעודות והמפתחות. (תיק ח107)

מתחילת הכיבוש נוהג צה"ל להשתלט על גגות, בתים וחלקות קרקע ומשתמש בהם כתצפיות, עמדות ירי ומגורי חיילים. עד האינתיפאדה הנוכחית, ברוב הפעמים בהם השתלטו חיילים על בתים ושטחי אדמה, נהגו לעשות זאת בצו עליו ניתן היה לערער, ובו הופנו בעלי הרכוש למינהל האזרחי לקבלת דמי שימוש עבור תקופת החזקת אותו רכוש על-ידי הצבא. מאז ספטמבר 2000, ובמיוחד בזמן פלישות צה"ל לשטחי הרשות הפלסטינית, גדל מאוד היקף תפיסת הרכוש הפרטי. צה"ל השתלט על בתים פרטיים ודירות מהם גורשו משפחות, על מבני ציבור ומשרדים בהם הושבתה כל פעילות, ועל כרמים ושדות חקלאיים שתוצרתם חרבה. כתוצאה מכך מצאו עצמם מאות פלסטינים ללא קורת גג וללא מקור פרנסה, דווקא בתקופה כה קשה. לעתים בוצעו השתלטויות אלו תוך גרימת נזק לרכוש והפעלת אלימות. בחלק מהמקרים לא הוצגו צווים ואף לא ניתנה אפשרות לדרוש דמי שימוש. במצב שנוצר אין יודע מתי יחליט צה"ל להשתלט על בית או שדה, אין יכולת לערער על אותה השתלטות ואין כל פיצוי על השימוש שעושה צה"ל ברכוש או על הנזק שצה"ל גורם לו.

המוקד טיפל בפניות שנתקבלו בנושא זה הן בפן העקרוני והן בפן הפרטני. המוקד דרש מהפרקליטות הצבאית להסדיר את הנושא בהתאם לזכויותיהם הבסיסיות של התושבים על-פי המשפט הבינלאומי והחקיקה הקיימת בשטחים. תשובת הפרקליטות הצבאית היתה כי גובשו פקודות המסדירות תפיסת מבנים ופגיעה ברכוש פרטי, אולם פניות המוקד לקבלת עותק מן הפקודות או פירוט הנהלים הנוגעים לחובת הוצאת צו התפיסה, מתן פיצוי וחקירת התנהגות חיילי צה"ל, לא נענו. הטיפול בפניות הפרטניות החל בדרישה מהצבא לפינוי הנכס ולמתן פיצוי. לאחר שלא נתקבלה כל תשובה, פנה המוקד לפרקליטות המדינה. בחלק מהמקרים פינה צה"ל את הבית לאחר פניית המוקד לפרקליטות המדינה, עובדה המציבה סימן שאלה לגבי מהות הצורך הצבאי שבתפיסת אותם הבתים, ובתים נוספים ברחבי השטחים.

חיילי צה"ל השתלטו על בניין הדירות שבבעלות משפחת א', בו מתגוררות שש משפחות, בליל ה-20 לאוקטובר 2001. החיילים שהו בבניין חודש ימים ללא שהציגו כל צו. עם שובם גילו בני המשפחות כי למבנה ולתכולתו נגרם נזק רב. ריהוט שבור, מכשירי חשמל מקולקלים, זכוכיות מנופצות ודודי שמש מנוקבים. שלושה שבועות לאחר עזיבתם, ב-2 לדצמבר, שבו חיילי צה"ל והשתלטו על בית הדירות. חמש דקות ניתנו לעשרים ושמונה הנפשות שלנו בבית באותה עת לפנות את המקום וכך נותרו, בעיצומו של החורף, נתונים לחסדי אחרים לקורת גג, לבוש ומזון. רק לאחר ארבעה ימים, ובעקבות פניית המוקד, הורשו בני הבית לשוב לדירות לזמן קצר כדי להצטייד בבגדים ובמזון. המוקד פנה לפרקליטות המדינה וכשלושה שבועות לאחר מכן פינו החיילים את הבניין והמשפחות הורשו לשוב לדירותיהן להן נגרם, שוב, נזק כבד, בגינו דרש המוקד חקירה. (תיק 16709)

דרישת המוקד לתשלום דמי שימוש לבעלי הבתים אותם תפס צה"ל, לא נענתה ולו במקרה אחד. בחוסר תגובה נתקלה גם בקשת המוקד לפתיחת חקירה באותם המקרים בהם גרמו החיילים נזק לבתים ולתכולתם. מצב זה, בו נוהגות הרשויות כאילו אין דין ואין דין, הביא את המוקד לפנות לערכאות.

תביעה
אזרחית

ב-14 לדצמבר 2000 השתלט כוח של צה"ל על חלקת אדמה ובניין שבבעלותו של ע"מ, בלא שהוצג כל צו. עם ההשתלטות פינה צה"ל שלוש משפחות שהתגוררו בבניין בשכירות. צה"ל לא פינה את המקום מזה כשנה וחצי. בזמן זה זוהם מאגר מי הגשמים, רהיטים, כלי בניין וכלים חקלאיים נעלמו ממחסן הבניין, מכשירי חשמל חובלו והגפנים הנטועות בחלקה נותרו ללא טיפול. בנוסף לכך מחוייב ע"מ בתשלום חשבונות החשמל והמים אותם צורכים החיילים. פניותיו של המוקד לצה"ל בדרישה לפינוי הבניין והחלקה, לתשלום החשבונות ודמי שימוש ולפיצוי עבור הנזקים שנגרמו לע"מ, לא נענו עניינית. רק לאחר פניית המוקד, הוצגו צווי תפיסה לחלקה ולבניין, אלא שאלה היו לשלושה חודשים בלבד. צה"ל הכיר בחובתו לשלם את חשבונות המים והחשמל, אך התחייבות זו לא מומשה. הרשויות טענו לקיומה של חקירה בנוגע לחשדות לגניבה ולגרימת נזק, אך עד היום לא מוצתה החקירה. לאור כל זאת הגיש המוקד בשמו של ע"מ תביעה לבית המשפט בגין אבדן דמי השכירות והנזקים לרכוש. (תיק 16032)

נגישות לצדק

"נפגעו זכויותיו וחירויותיו של אדם... תעמוד לו תרופה יעילה, אף-על-פי שאותה פגיעה בוצעה בידי אישים הפועלים בסמכות רשמית" (סעיף 3 (א) לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות (1966)) שתי מהלומות קשות ספגו במחצית השנה האחרונה פלסטינים תושבי השטחים בבואם לתבוע בבתי המשפט את מדינת ישראל וחיילי צה"ל בגין הנזקים שגרמו לגוף ולרכוש. הראשונה בפועל, עם האיסור הגורף על כניסת פלסטינים לישראל, והשנייה בחוק, עם קבלת הצעת הממשלה לתיקון לחוק הנזיקין האזרחיים בנוגע לאחריות המדינה. שתיהן הפכו את עצם הכנת תביעותיהם של תושבי השטחים והגשתן לבתי המשפט בישראל לבלתי אפשריות כמעט, ואת סיכויי תביעות אלו להתברר עד תומן בבית המשפט לזניחים. בכך נחסמה כמעט לחלוטין הדרך היחידה שנותרה בפני תושבי השטחים לעשיית צדק אל מול פגיעות שפגעו בהם חיילי צה"ל.

איסור על כניסת פלסטינים לישראל

עקב הסגר הכללי שמוטל על הגדה המערבית ורצועת עזה מאז שנת 1991, מותנית שהייתם של פלסטינים תושבי השטחים בישראל בהיתרים המונפקים על-ידי המינהל האזרחי. עם תחילת האינתיפאדה הנוכחית, ניתנו היתרים אלה במשורה. בזמן פלישות צה"ל לשטחי הרשות הפלסטינית

לא הנפיק המינהל האזרחי היתרי כניסה כלל, וכיום מונפקים אלה רק במקרים הומניטריים, על-פי שיקול דעתו של הצבא. מדיניות זו מחד, ואיסור כניסת ישראלים ליישובים פלסטיניים בשטחים מאידך, מערימים אין ספור קשיים על תביעות כנגד המדינה ושלוחיה בגין פגיעותיהם בפלסטינים. בזמן שהתובעים מנועים מלהיכנס לישראל ועורכי דינם מנועים מלהגיע אליהם, הפכו הכנת התביעות המשפטיות, ניהולן בבתי המשפט וסיומן ההוגן לקשות להשגה.

פעולות הכרחיות להגשת תביעה כגון איסוף חומר, גביית עדויות, בדיקות רפואיות לצורך מתן חוות דעת והחתמה על תצהירים, שבוצעו עד כה במפגשים פנים אל פנים, נעשות כיום בקשיים ניכרים. הרס התשתיות הביא לקריסת מערכת הטלפונים בחלק מהאזורים והשימוש במכשיר פקס, שאינו מצוי בכל בית, מותנה בהסרת העוצר.

תביעה
אזרחית

בראשית אוגוסט 1995 פרצו חיילים לביתה של ז"ז, תושבת הכפר תורמוסעיא בת 64. החיפוש שערכו כלל שבירת חפצים, פיזור מוצרי מזון וגניבת 3000 דולר אשר היו מוטמנים בשקית בד. למחרת, הגישה ז"ז תלונה במשטרת רמאללה שהועברה למשטרה הצבאית. רק 3 חודשים לאחר המעשה נגבתה עדות ראשונה מאחד החיילים שנכח במקום. החקירה העלתה כי החיילים ראו את הכסף שהיה בצרור, אך לא נמצא מי שנטלו ולפיכך הוחלט על סגירתה. המינהל האזרחי סירב לכל בקשות המוקד להתיר את כניסתה של ז"ז לישראל, על מנת להחתימה על המסמכים שאמורים היו להיות מצורפים לתביעתה. לבסוף, הוכן תצהיר טלפוני המאמת את עובדות התביעה, ובעת הגשתה בחודש יוני, ביקש המוקד מבית המשפט לקבל תצהיר זה במקום חתימתה של ז"ז. המדינה, בתגובתה לעתירה, לא היתה מוכנה לקבלו ודרשה כי ז"ז תחתום בעצמה על התצהיר. (תיק 8976)

גם בתביעות אשר הוגשו כבר לבית המשפט, אך עדיין מצויות בהליכים מקדמיים טרם הדיון בעובדות עצמן, איסורי התנועה אינם מאפשרים את קידומן.

תביעה
אזרחית

תביעתו של ה"ר, שנפצע מירי שוטרי משמר הגבול בטול כרם, הוגשה על-ידי המוקד לבית המשפט בשנת 1999. הדיון, שנקבע ל-3 לספטמבר 2001, נדחה עד כה ארבע פעמים מאחר שלא ניתן היה לקיים פגישה בין עורך הדין לתובע לשם גביית תצהיר עדות ראשית, אותו יש להגיש קודם לאותו דיון. (תיק 5648)

אף כאשר מזמנים בתי המשפט עצמם תושבים פלסטינים למתן עדות, מתעלם המינהל האזרחי מהזימון ולא מעניק את ההיתרים הדרושים. כך נוצר מצב בלתי סביר, בו הצבא הישראלי מונע את ביצועה של החלטה שהתקבלה על-ידי הרשות השופטת הישראלית (עוד בנושא בעמ' 40). במקרים הבודדים בהם מאמצי המוקד להסדרת היתרי הכניסה נחלו הצלחה, מערים צה"ל מכשולים נוספים אותם לא ניתן להסיר. לרוב מדובר על אישור כניסת העד, אך בתנאי שילווה על-ידי הצבא או המשטרה מכניסתו לישראל ועד ליציאתו ממנה. מאמצי המוקד מתמקדים אז בהסדרת הליווי, אך צה"ל, שמעמיד תנאי זה, אינו מוכן לדאוג למימושו ומונע, שוב, מתושב השטחים להעיד בבית המשפט.

תביעה
אזרחית

תביעתם של בני משפחת א' מחברון, בגין גניבת תכשיטים וכסף במהלך חיפוש של חיילי צה"ל בביתם, הוגשה על-ידי המוקד בשנת 1998. הדיון בתביעה הגיע לשלב ההוכחות ובני המשפחה זומנו על-ידי בית המשפט להעיד ב-10 לדצמבר 2001. למרות מאמצי של המוקד, לא הושגו היתרי הכניסה לישראל עקב עיכובים ומחדלים בצה"ל. בית המשפט דחה את הישיבה ל-12 ביוני השנה, ותהליך בקשת ההיתרים חזר על עצמו. הפעם, תשובת המינהל האזרחי לבקשת המוקד היתה חיובית אך הותנתה בליווי ביטחוני של העדים בזמן שהותם בישראל. נסיונות להסדיר ליווי זה על ידי הצבא או

המשטרה עלו בתוהו. בשל כך נאלץ בית המשפט לדחות, פעם נוספת, את שמיעת העדויות ליום ה-11 לדצמבר, שנה מיום הישיבה המקורית. (תיק 5642)

בנוסף לטיפול בפניות עצמן, פנה המוקד ליועץ המשפטי לגדה המערבית בדרישה לקבוע נהלים והנחיות ברורים שיקלו על הנפקת ההיתרים לתושבי השטחים הנקראים להעיד בפני בתי משפט בישראל. פנייה זו נותרה ללא מענה.

החוק למניעת פיצויים

במהלך חודש יוני אישרה ועדת חוקה חוק ומשפט של הכנסת את הצעת התיקון לחוק הנזיקין, המסדיר את אחריות המדינה לגבי תביעות בשל פעולות כוחות הביטחון בגדה המערבית וברצועת עזה. ההצעה, שראשיתה בשנת 1997 ועד לאחרונה שרויה היתה בתרדמת, עקב פעילותה של קואליציית ארגוני זכויות האדם שהמוקד היה שותף לה, התעוררה לחיים בעידודו של שר המשפטים הנוכחי. עד קבלת התיקון היתה המדינה חסינה מפני תביעה אזרחית בבתי המשפט באם מדובר היה בפעולה מלחמתית. בתי המשפט פירשו תחילה את המונח באופן צר כ"פעולות מלחמה ממש במובנו הצר והפשוט של מונח זה, כגון: כינוס כוחות לקרב, תקיפה לוחמת, חילופי אש..."¹⁵, והבחינו בינה לבין פעילות משטרתית, כגון פיזור הפגנות וביצוע מעצר, אז אין המדינה נהנית מחסינות. פסק דין שניתן בבית המשפט העליון בחודש מרץ, הרחיב פירוש זה וקבע כי הגדרת פעולה כמלחמתית תיעשה תוך בחינת "כל נסיבות האירוע, מטרת הפעולה, מקום האירוע, משך הפעילות, זהות הכוח הפועל, את האיום שקדם לה וניצפה ממנה, את עוצמת הכח הפועל והיקפו ואת משך האירוע".¹⁶ את המעצרים ההמוניים, שבוצעו במהלך פלישת צה"ל הראשונה לשטחי הרשות ו"מבצע חומת מגן", ניתן היה להגדיר כפעולה מלחמתית על-פי פסיקה זו.

הפרשנות הרחבה לא הספיקה לממשלה, אשר קידמה את הצעת התיקון לחוק. התיקון פועל בשני אופנים על מנת להבטיח כי פלסטינים תושבי השטחים שנפגעו מפעולתם של אנשי כוחות הביטחון לא יוכלו לתבוע פיצויים מהמדינה או מחייליה בבתי המשפט בישראל. מחד, מרחיב התיקון את הגדרתה של פעולה מלחמתית באופן שכמעט כל פעולותיהם של חיילי צה"ל בגדה המערבית וברצועת עזה נכללות בה. מאידך, מציבה ההצעה מכשולים בלתי עבירים כמעט בפני מי שמעוניין בהגשת תביעה. השפעתו של התיקון על פעילות המוקד בכל הקשור לפנייה לערכאות, במטרה לעשות צדק עם הקורבנות, לחייב את המדינה ב-accountability לגבי מעשי שלוחיה ולהרתיע את אנשי כוחות הביטחון מפגיעה בתושבים הפלסטינים, תהיה רבה.

על-פי התיקון, פעולה מלחמתית תהיה "כל פעולה של לחימה בטרור, במעשי איבה או **בהתקוממות**, וכן **פעולה לשם מניעתם** של טרור ומעשי איבה או התקוממות" [הדגשות שלי א.ב.].¹⁷ הגדרה זו הופכת כל מוות מירי של חיילי צה"ל במהלך פיזור הפגנה, כל פציעה תוך כדי ביצוע מעצר וכל הרס רכוש תוך כדי ביצוע חיפוש, לפעולות מלחמתיות. בית המשפט לא יוכל לפסוק פיצויים למשפחות המתים, לפצועים ולבעלי הרכוש שנהרס בגין פעולות אלו. בכך ניתנת למדינה יד חופשית בכל פעולותיה בגדה וברצועה, מאחר שבכולן כמעט תעמוד לה חסינותה. הגדרה רחבה זו כוללת גם חלק נכבד מהתביעות האזרחיות שמגיש המוקד בשם תושבי השטחים נגד המדינה ושלוחיה בגין מעשי פגיעה בגוף וברכוש.

¹⁵ ע"א 623/83 לוי נ' מדינת ישראל פ"ד (מ1), 477, 479.

¹⁶ ע"א 5964/92 בני עודה ואח'י נ' מדינת ישראל, טרם פורסם.

¹⁷ חוק הנזיקין האזרחיים (אחריות המדינה), תיקון – תביעות בשל פעולות כוחות הביטחון ביהודה והשומרון וחבל עזה (התשס"א – 2001), סעי' 2.

ה"א השתתף בשנת 1992 בחתונת בן דודו. כאשר יצא אל מחוץ לאולם, הגיע רכב אזרחי ממנו ירדו ארבעה חיילי צה"ל בלבוש אזרחי, ירו בו ופגעו ברכו ובידו. המוקד ייצג את ה"א בתביעתו את המדינה בבית משפט השלום. המדינה טענה כי הירי בוצע עקב החשד שה"א השתתף בידי אבנים, אשר התרחש כ-10 דקות קודם לכן ובמרחק של כקילומטר מאולם האירועים לידו נורה. בנוסף לכך, הודה החייל היורה בעדותו כי לא ראה את ה"א מיידה אבנים, וכי בעת הירי לא נשקפה כל סכנה לו או לאחר. בית משפט השלום דחה את תביעתו של ה"א תוך כדי מתן פרשנות נרחבת להוראות הפתיחה באש ולמונח פעילות מלחמתית. בית המשפט ראה את אירוע זריקת האבנים ואת אירוע הירי, שהיו מרוחקים בזמן ובמרחב, כאירוע אחד, ואת כל אירועי זריקת האבנים שהתרחשו באותו אזור בימים שקדמו לו כחלק ממכלול אשר הביא לפציעתו של ה"א. בכך הפך בית המשפט את הירי לעבר ה"א למוצדק על-פי הוראות הפתיחה באש, שמציינות במפורש כי "אין לפתוח באש אלא אם כן נוהל המעצר מבוצע מיד ובצמוד לידי האבנים"¹⁸, ולחלק מפעילות מלחמתית המעניקה חסינות למדינה בתביעה בגין אותו ירי.

ה"א לא היה מוכן לקבל את פסק הדין, והמוקד תמך בו והמשיך לייצגו בערעור בבית המשפט המחוזי. בתחילת חודש יולי קיבל בית המשפט המחוזי את הערעור, וביטל את פסק הדין של בית משפט השלום. בפסק דינו קבע בית המשפט המחוזי כי הפרשנות הרחבה שנתן בית משפט השלום להגדרת פעולה מלחמתית ולהוראות הפתיחה באש היתה מוטעית: "החייל היורה... לא היה במצב של סכנת חיים ממשית אשר יכניס את הפעולה לגדרה של פעולה מלחמתית... לאור האמור אין למדינה במקרה שלפנינו הגנה בטענה שהירי היה 'פעולה מלחמתית'".¹⁹ זאת, כאמור, לפני קבלתה של הצעת התיקון לחוק הנזיקין. ה"א פוצה ב-9,000 ₪. (תיק 3504)

כדי לא להסתמך יתר על המידה על שיקול דעתם של בתי המשפט בבואם לקבוע לגבי כל פעולה ופעולה האם נופלת היא בהגדרתה החדשה של פעולה מלחמתית, מציב התיקון מספר דרישות שספק אם תושבי השטחים יוכלו לעמוד בהן. ראשית, על הנפגע להודיע בכתב על כוונתו לתבוע את המדינה תוך 60 יום מקרות האירוע. כדי לעמוד בתנאי זה על הנפגעים המתאבלים על מותיהם, סועדים את פצועיהם או מתקנים את רכושם, להתפנות מעיסוקים זניחים אלה, להכריע בשאלה האם מעוניינים הם בהגשת תביעה בעתיד כנגד מדינת ישראל, למלא טופס מיוחד ובו פרטי הפרטים של האירוע, לשלוח אותו ולעקוב אחר קבלתו, פעולות אשר עדיף שייעשו בליווי משפטי. דרישה זו מנומקת בכך כי המדינה מתקשה באיתור החיילים והבנת רישומיהם בנוגע לאירועים שזמן רב עבר מאז התרחשו. כך, את המחיר לכשלונותיהם של המדינה ושלוחיה ישלמו תושבי השטחים. חלק ניכר מהפונים למוקד בנוגע לאירועי אלימות ונוק לרכוש, עושים זאת עת עברו יותר מחודשיים מיום האירוע, בין אם בשל הנסיבות המוזכרות ובין אם בשל חוסר מודעות לזכותם לפיצוי.

שנית, מקצר התיקון את תקופת ההתיישנות על תביעות מעין אלו משבע שנים לשנתיים, ובמקרים מיוחדים לשלוש שנים. קיצור זה פוגע במיוחד בפלסטינים שנפצעו באורח קשה, כיוון שבמקרים אלו מוקדשות השנים הראשונות לטיפולם, והנוק בגינו ניתן להגיש את התביעה ולדרוש פיצויים עדיין אינו מתגבש. מסיבה זו חלק ניכר מהתביעות שעניינן נזק לגוף, אותן הגיש המוקד עד כה, היו בגין אירועים שהתרחשו ארבע, חמש ואף שש שנים מיום האירוע. הדרישה השלישית לא נוגעת כלל לנפגעים עצמם כי אם לרשות הפלסטינית. על-פי דרישה זו, על הרשות הפלסטינית לשתף פעולה עם ישראל בכל הנוגע למשפט המתנהל, ואם לא כן רשאי בית המשפט לדחות את התביעה. מסמכים שלא

¹⁸ מתוך דף הוראות לחייל, הוראות התנהגות בשטחים, חלק ב', סעי' 5(ג).

¹⁹ ע"א 2163/01, טרם פורסם.

נשלחו בזמן, עדים שלא אותרו במהירות, נתונים שלא סופקו במלואם, כל אחד מאלה מעניק למדינה את הסמכות לדרוש מבית המשפט לדחות את התביעה. ממספר מקרים שבטיפול המוקד, עולה כי כבר עתה מזמנת המדינה עדים רבים מתושבי השטחים שאינם קשורים למהות התביעה, תוך שהיא מודעת לכך שרובם לא יסכנו את חייהם בחציית המחסומים ולא יבזזו ימים שלמים כדי להופיע בבית המשפט. אי הגעתם מהווה כבר עתה עילה מספיקה לדרישה לדחיית התביעה.

בנוסף לכל אלו מעביר התיקון לחוק את נטל ההוכחה מהמדינה אל התובע, במקרים שעד כה היה על המדינה להוכיח כי לא התרשלה. עתה, גם אם הוכיח התובע כי נפגע עקב פעולה של חיילי צה"ל, הוא יחוייב למצוא את אותם חיילים שפגעו בו, לחוקרם ולהוכיח כי פעולתם אכן היתה ברת תביעה. בכך לא רק שהוטל על התובע עול שאינו יכול לעמוד בו, כיוון שלו אין גישה למסמכים צבאיים או לחיילים עצמם, אלא נעלם התמריץ האחרון שהתקיים למדינה לבצע חקירות לגבי אירועים שנסתיימו במוות, פציעה או נזק לרכוש. גם כיום כמעט לא מתקיימות חקירות וזאת עת המדינה מחוייבת בהוכחה כי התנהגות חייליה לא היתה רשלנית, ומחוייבת בביצוע חקירה אשר רשלנות בה, על-פי פסק דין תקדימי שניתן בשנת 1998 בתביעה שניהל המוקד, תהיה ברת פיצוי.

למרות תוצאותיו הקשות לערכי השוויון והצדק, אישרה הכנסת ב-24 ליולי את התיקון בקריאה שנייה ושלישית ובמהלך הימים הקרובים הוא ייכנס לתוקף. על שולחנה כבר מונחת הצעת חוק ממשלתית נוספת, המעניקה חסינות גורפת לכל פעולותיהם של אנשי כוחות הביטחון בשטחים מאז ה-29 לספטמבר 2000, כך שגם אלה אשר נפגעו מידי כוחות הביטחון בפעולה שאינה למניעת טרור, מעשי איבה או התקוממות, ושהצליחו לעבור את המשוכות הקשות ולנהל תביעה בבית המשפט הישראלי, לא יוכלו לתבוע את צדקם. המוקד ממשיך לפעול במסגרת קואליציית הארגונים כדי למנוע את העברתו של חוק זה, כמו גם להמשיך ולהגיש תביעות בבתי המשפט בישראל ולהביא לכך שפגיעתו של התיקון שהתקבל כבר בתושבי השטחים תהיה, עד כמה שאפשר, מצומצמת.